

Stadens
odlare

Stadens
odlare

FATABUREN 2003

Stadens odlare

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK 2003

FATABUREN Nordiska museets och Skansens årsbok, är en skatt av kulturhistoriska artiklar som publicerats under mer än ett sekel.

Årsboken började som ett häfte med rubriken »Meddelanden«, redigerat 1881 av museets grundare Artur Hazelius för den stödjande krets som kallades Samfundet för Nordiska museets främjande. 1884 publicerades den första kulturhistoriska artikeln och när publikationen 1906 bytte namn till »Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift« kom de vetenskapliga uppsatserna att dominera innehållet. Från och med 1931 fick årsboken Fataburen en mer populär inriktning och i stora drag den form som den har idag. Fataburen har sedan dess förenat höga kunskapsmässiga ambitioner med syftet att nå en stor publik.

Från början har årsboken varit en förbindelselänk till stöd- och vänföreningar och idag är den också en viktig länk mellan Nordiska museet och Skansen, två museer med en gemensam historia. Varje årsbok har ett tematiskt innehåll som speglar insatser och engagemang i de båda museerna.

Museernas verksamhetsberättelser trycks numera separat och kan rekvireras från respektive museum.

Fataburen 2003
Nordiska museets förlag
Box 27820
115 93 Stockholm
www.nordiskamuseet.se

©Nordiska museet och respektive författare
Redaktör Christina Westergren
Bildredaktör och fotograf Marie Andersson, fotografier ©Skansen om inte annat anges
Idé Mats Janson och Leif Thorin
Redaktionellt arbete Mats Janson och Berit Nordin
Engelsk text, översättning/språkgranskning Ewa Johansson, Idiom Translations
Omslag och grafisk form Lena Eklund, Kolofon
Omslagsbilder Marie Andersson ©Skansen och Gatu- och fastighetskontorets arkiv i Stockholm
För- och eftersättsblad foto Birgit Brånvall
Tryckt hos Fälth & Hässler, Värnamo 2003
ISSN 0348 971 X
ISBN 91 7108 490 8

Koloniträdgårdsrörelsen – en hundraårig folkrörelse med framtiden för sig

Många av de levnadsvillkor som bildade förutsättningar för den svenska koloniträdgårdsrörelsens framväxt i början av 1900-talet har helt förändrats. I vårt land behöver nuförtiden ingen odla själv för att få mat. Stadsbarnen är inte hänvisade till att leka på ohälsosamma bakgårdar. Det är inte längre bara de välbärgade som kan göra resor för att tillgodose sitt behov av miljöombyte och naturupplevelser. Det finns hur mycket som helst att välja på för alla som söker en fritidssysselsättning. Vi har inte längre några stora homogena arbetarkollektiv med gemensamma värderingar och likartad livsstil. Det anses vara typiskt för vår tid att människor söker individuell behovstillfredsställelse och att de frigör sig allt mer från auktoritära strukturer. Det är tendenser som inte direkt för tankarna till koloniområdenas traditionella föreningsliv och gemensamma ansvarstagande. Hur har då koloniträdgårdsrörelsens hundraåriga idéer förts vidare in i 2000-talet?

LEIF THORIN

är arkitekt och generalsekreterare i Koloniträdgårdsförbundet. Han leder sedan år 1984 arbetet på förbundets kansli.

Behövs koloniträdgårdarna och kommer det att finnas en efterfrågan på kolonilotter även i framtiden? Kan koloniträdgårdsrörelsen spela en viktig roll i samhällsutvecklingen?

I vägen för samhällsutvecklingen

1974 gav LTs förlag ut boken *Koloniträdgårdar*, en faktarik men samtidigt ömsint och målande beskrivning i ord och bild av koloniträdgårdsrörelsens framväxt och utveckling. Författaren Gunilla Englund har berättat att hon i sitt arbete med boken ofta mötte föreställningen att koloniträdgårdarna höll på att helt försvinna och att många kolonister nästan bad om ursäkt för att de med sina omoderna små trädgårdar stod i vägen för samhällsutvecklingen. Samtidigt kunde de tydligt uttrycka hur oerhört värdefulla deras koloniträdgårdar var för dem själva, och i kolonisternas egen organisation rådde det inte någon tvekan om att koloniträdgårdarna skulle behövas även i framtiden. Men man hade tvingats vänja sig vid att välbelägna koloniområden utplånades för att istället bli bostadsområden, nya vägar eller till och med fritidsanläggningar. Kolonisterna hade inget besittningsskydd och det ekonomiska värdet av deras stugor och trädgårdar var ringa. De som planerade och fattade besluten hade nog inte alltid klart för sig vilken tillgång koloniområdena var i stadsmiljön och vilken tragedi det var för många kolonister att utan vidare tvingas lämna sin lustgård.

Med stöd av myndigheterna mot ett nytt berättigande

1976 valdes den socialdemokratiska riksdagsmannen Lennart Andersson från Södertälje till förbundsordförande i Svenska Förbundet för Koloniträdgårdar och Fritidsbyar. Med en så kraftfull och inflytelserik ledare fick koloniträdgårdsrörelsen större möjligheter än tidigare att hävda sina intressen. I flera

Hur förs hundraåriga idéer vidare in i 2000-talet?

omgångar förbättrades stugkolonisternas besittningsskydd så att det inte längre bara var att flytta från kolonin om jordägaren så behagade när arrendetiden gick ut.

Som ersättning för mer centralt belägna koloniområden som tagits i anspråk för andra ändamål hade redan tidigare en hel del nya koloniområden anlagts på längre avstånd från städerna. Nu formulerade staten riktlinjer för planeringen av nya områden med odlingslotter och koloniträdgårdar. Statens planverk gav tillsammans med flera andra myndigheter – och i samarbete med Koloniträdgårdsförbundet – ut en skrift med sådana riktlinjer.

Kommunernas inställning var – och är – avgörande, både när det gäller att bevara gamla koloniområden och i frågan om att anlägga nya koloniområden. Planverkets riktlinjer hade stor inverkan, men det behövdes också påtryckningar inom kommunerna. Koloniträdgårdsförbundets ledning insåg detta. I den nya förbundsorganisationen som hade införts i början av 1970-talet lades ansvaret för kontakterna med kommunerna på en ny, regional nivå inom förbundet. Alla kommuner skulle någon gång under en treårsperiod bjudas in till kontaktkonferenser med företrädare för koloniföreningarna. Tjänstemän och förtroendevalda i alla kommuner skulle få kännedom om vilken tillgång koloniträdgårdarna kunde vara. De ekonomiska resurserna för detta var emellertid mycket blygsamma och det fanns väl inte i alla regioner resurspersoner som var vuxna den uppgift de ålagts. Men den nya organisationen, som också hade till uppgift att stärka banden mellan medlemsföreningarna och deras tillkomst, innebar också ett ökat erfarenhetsutbyte med föreningar i angränsande kommuner.

Modell för framtida fritidsboende

Under efterkrigstiden hade svenskarna i takt med ökat ekonomiskt välstånd, alltmer utbredd bilism och mer fritid byggt sommarstugor som aldrig förr och ingen annanstans i världen. Den enskilda fritidsbebyggelsen var på 1970-talet så utbredd att dess fortsatta framväxt stod i stark konflikt med and-

På 1980-talet uppmärksammades koloniträdgårdarna som en form av närrecreation. Foto Ingrid Nordwall.

ra markanvändningsintressen. Det gavs stor uppmärksamhet i den fysiska riksplaneringen som utvecklades under detta årtionde. 1978 tillsatte regeringen en parlamentarisk kommitté med uppgift att utreda en rad olika frågor i samband med fritidsboendets utveckling. Koloniträdgårdsförbundet bidrog med inspiration till kommitténs förslag till enkel tätortsnära fritidsbebyggelse med koloniträdgårdsområdena som modell.

Borgarrådet Mats Hulth i Stockholm anammade idén och medverkade till att ett antal fritidsbyar av detta slag planerades under 1980-talet på stadens lantegendomar i flera av de omgivande kommunerna. Intresset för dessa fritidsbyar var mycket stort bland allmänheten, men de blev dyrare än beräknat och en del kommuner var inte med på noterna.

Inom koloniträdgårdsrörelsen ville man naturligtvis knyta fritidsbyarna till sin organisation. Man hade redan på 1970-talet anpassat sig till den då rådande utvecklingen mot större stugor, högre standard och mindre odling, och ändrat organisationens namn till Svenska Förbundet för Koloniträdgårdar och Fritidsbyar. Bland medlemsföreningarna var det ganska många som benämndes fritidsbyar, till exempel Sveriges största koloniområde Almåsa utanför Malmö och ett par områden i Borås kommun. I det senare fallet uppläts mark med tomträtt till föreningens medlemmar för att det skulle vara möjligt att pantförskriva husen som säkerhet för lån. I Göteborg hade man uppfört havsbadskolonier och fritidsbyar i attraktiva lägen nära havet.

Koloniträdgårdsförbundet inledde ett samarbete med HSB Riksförbundet, som ägde både husfabrik och markområden och som dessutom hade många potentiella stugägare bland

sina medlemmar. Av flera skäl blev emellertid utvecklingen av fritidsbyarna inte så stark som man hade hoppats inom koloniträdgårdsrörelsen. Områden med traditionella koloniträdgårdar och enkla odlingslotter utan stugor är fortfarande de dominerande formerna av koloniområden.

Ett stort antal områden med odlingslotter anlades i anslutning till rekordårens förortsbebyggelse i storstädernas utkant-er. Att i närheten av bostaden kunna odla sina egna grönsaker var något som många uppskattade. En mångfald av olika språk, kulturmönster och odlingstraditioner kunde mötas på koloniområdena, inte alltid utan konflikter men med fördelen av att odlingsintresset var gemensamt. Detta stämde väl överens med den organiserade koloniträdgårdsrörelsens ideella syften. Förbundet och dess regionala företrädare medverkade till att många odlingslottsföreningar bildades och anslöts till förbundet, särskilt i Stockholm och Uppsala. Jämförelsen med de mycket låga arrendeavgifterna gjorde det omöjligt för förbundet att ta in medlemsavgifter som motsvarade kostnaden för tidningsutskick och föreningsstöd. Men det ansågs ändå viktigt att ha odlingslotterna anslutna till koloniträdgårdsrörelsen.

Från rekreationspolitik till odlingsrådgivning

Ett ökande medlemsantal bidrog till större legitimitet i kontakterna med omvärlden. När statsmakterna kring år 1980 formulerade sina rekreationspolitiska mål var Koloniträdgårdsförbundet med i leken. Koloniträdgårdarnas och odlingslotternas betydelse för närrecreationen var motivet för ett i och för sig mycket blygsamt statsbidrag som under några

Koloniträdgårdsförbundets trädgårdskonsulent undervisar om hur man odlar miljövänligt på bästa sätt. Foto Ingrid Nordwall.

år kring 1980 utbetalades till förbundet. Med sin nu något bättre ekonomi vågade förbundet anställa sin förste ombudsman, och kunde fortsätta det målmedvetna arbetet med att både bygga upp den egna organisationen och etablera goda förbindelser med omvärlden. Medlemsantalet närmade sig 20 000. Men medlemsavgifterna till förbundet var mycket låga och förbundet var fortfarande helt beroende av ideella ar-

betsinsatser för sina centrala funktioner. Till exempel hade medlemstidskriften Koloniträdgården visserligen en professionell redaktör anställd på deltid, men en redaktionskommitté av förtroendevalda gjorde fortfarande en del av det praktiska arbetet med tidningen.

Dittills oanade möjligheter öppnades när en ny finansieringskälla vid mitten av 1980-talet började ge nya intäkter till Koloniträdgårdsförbundet. Prisregleringsavgifter på handelsgödsel började återföras till fritidsodlingens organisationer och till projekt av gemensamt intresse för »den gröna sektorn«. Lantbruksstyrelsen kunde av dessa medel bevilja bidrag till forskning och utvecklingsprojekt, men också till rådgivning och information i odlingsfrågor. Förbundet kunde bland annat anställa en professionell trädgårdskonsulent, bevilja bidrag till medlemsföreningarna för trädgårdsstudier, förbättra sin medlemstidskrift och engagera sig i flera olika projekt tillsammans med trädgårdsnäringen och grönytesektorn, till exempel bildandet av en elitplantstation för trädgårdsodlingen. Genom att propagera för resistent sorter och naturenliga odlingsmetoder sågade vi så gott vi kunde på den gren vi satt på, för tillgången på bidragsmedel beräknades på den försålda mängden av konstgödsel.

Snabb utveckling följdes av kärvare ekonomi

Koloniträdgårdsrörelsen upplevde en stark medvind under den senare delen av 1980-talet. Vi hade statsmakternas stöd och var framgångsrika i förhandlingarna om fördelningen av de återförda gödselavgifterna. Vi byggde upp ett stort kontaktnät och inledde eller utökade samarbetet med bland an-

Borgarrådet Mats Hulth
inviger en av de fritids-
byar han tog initiativet
till. Foto Ingrid Nordwall.

Nya modeller av koloni-
stugor har visats upp på
många mässor och ut-
ställningar. Den här stu-
gan uppfördes i Vinter-
viken när Stockholm var
kulturhuvudstad 1998.
Foto Ingrid Nordwall.

nat sparbankerna, Folksam, Kooperativa Förbundet och de allmännyttiga bostadsföretagens organisation SABO. Vi knöt kontakter med andra organisationer inom park- och trädgårdssektorn och började samarbeta med olika verksamheter inom Lantbruksuniversitetet. Förbundet medverkade på mäsor och utställningar, bland annat på bostadsmässorna som med början i Upplands-Väsby 1985 arrangerades varje år på olika platser i landet. Tillsammans med Riksförbundet Svensk Trädgård och Sällskapet Trädgårdsamatörerna bildade vi år 1989 FritidsOdlingens Riksorganisation (FOR) för att ytterligare främja fritidsodlingen och samarbetet mellan dess organisationer.

Ett ganska stort antal koloniområden anlades i olika delar av landet under senare delen av 1980-talet. Koloniträdgårdsförbundet var ofta med redan i planeringsskedet och kunde genom att medverka vid föreningsbildningen knyta de flesta nya koloniföreningarna till förbundet. Medlemsantalet ökade snabbt och när vi efter hand också utökade förbundets service till medlemsföreningarna blev naturligtvis arbetsbelastningen på vårt lilla förbundskansli mycket stor.

På den expansiva linjen fortsatte den förbundsstyrelse som valdes av 1989 års kongress i Göteborg. Styrelsen leddes av Gunnar Halldén, kolonist i Södra Tantolunden med stark förankring i Stockholms Arbetarekommun. Förbundskansliet byggdes nu ut betydligt för att bättre kunna stödja medlemsföreningarna och den regionala verksamheten inom förbundet. En landskapsarkitekt anställdes för att hjälpa kommunerna med planering av koloniområden. Vi yttrade oss över hundratals översiktsplaner i kommunerna, medverkade – delvis genom FOR – i en rad nya utvecklingsprojekt

och satsade bland annat mycket på att utveckla studieverksamheten bland medlemsföreningarna.

Förbundets internationella engagemang inom koloniträdgårdsrörelsen utökades. Tidigare hade Lennart Andersson under sin tid som förbundsordförande lyft upp verksamheten inom det nordiska koloniträdgårdsförbundet till en ny och mer meningsfull nivå. Han hade också drivit fram beslutet att det internationella koloniträdgårdsförbundet skulle hålla sin kongress i Stockholm 1990. Men det var Sören Cronsioe, ledamot av förbundsstyrelsens verkställande utskott, som fick träda fram som det internationella förbundets president 1988-90.

Det internationella koloniträdgårdsförbundet, Office International du Coin de Terre et des Jardins Familiaux, har sitt säte i Luxemburg. Det har 15 nationella koloniträdgårdsförbund som medlemmar och företrädar därmed omkring tre miljoner hushåll i Europa. Organisationen är etablerad som en NGO (Non Government Organization) med status som rådgivande organ i Europarådet och goda kontakter med EU-administrationen. Office International håller kongress vart tredje år. Under perioden med svenskt ordförandeskap togs viktiga beslut för att modernisera och demokratisera organisationen så att den på ett ändamålsenligt sätt kan föra kolonisternas talan och medverka till ett bättre erfarenhetsutbyte mellan medlemsförbunden.

Riksdagens talman invigde den internationella kongressen. Med Stockholms stads aktiva medverkan kunde kongressen göras till en manifestation av den svenska koloniträdgårdsrörelsens framgångar. Vi hade mycket att visa upp, bland annat resultatet av en stor nordisk arkitekttävling om nya koloni-

trädgårdar på Järvafältet. Våra handikappanpassade koloniträdgårdar och vår aktiva integrationspolitik på odlingslotsområden var unika i Europa, liksom vårt samarbete med Lantbruksuniversitetet och vår miljömedvetna policy i trädgårdsrådgivningen.

Ekonomiskt blev kongressen emellertid en stor belastning för förbundet och när avgifterna på handelsgödsel några år senare slopades fanns det inga ekonomiska reserver. Förbundskansliet decimerades, men den nu ganska omfattande förbundsverksamheten kunde i stort sett behållas intakt, bland annat med hjälp av rationellare rutiner och ny teknik.

Koloniträdgårdsförbundets inriktning på miljövänliga odlingsmetoder konfirmerades i miljöuttalanden av 1992 års förbundskongress i Linköping. Förbundet etablerade sig som en miljöorganisation och framhöll i olika sammanhang koloniträdgårdarnas betydelse i stadsmiljön, för den biologiska mångfalden och som inspiration till en miljömedveten livsstil.

Koloniträdgårdarnas miljövärden ökade ytterligare den positiva attityden till dem i medierna och bland allmänheten, när miljöfrågorna kom i fokus i samhällsdebatten. Men i det betydligt kärvare ekonomiska klimat som nu rådde i kommunerna anlades inte så många koloniområden längre. Ekonomiska skäl anfördes också av de föreningar som nu lämnade förbundet. Medlemsantalet, som under några år hade varit nära 30 000, minskade nu något.

FOR visade sig vara ett användbart instrument för att i någon mån ersätta bortfallet av ekonomiska resurser. Sedan 1993 har Skogs- och Jordbrukets Forskningsråd, sedermera forskningsrådet FORMAS, beviljat bidrag till FOR och dess

program för fritidsodlingens forskning, utvecklingsarbete och rådgivning. FOR har med dessa medel kunnat bevilja bidrag till verksamhet främst inom medlemsorganisationerna, men även inom Lantbruksuniversitetet. Koloniträdgårdsförbundet har ända från början haft stort inflytande i FOR:s styrelse och skött organisationens administration.

Genom FOR har fritidsodlingens organisationer fått en gemensam stämma i många frågor som har betydelse för alla som har trädgårdsodling som fritidssysselsättning. FOR inledde också i början av 1990-talet diskussioner med Sollen-tunamässan AB om att samverka om en trädgårdsmässa för allmänheten. Denna årligen återkommande mässa växte till Skandinavians största trädgårdsmässa och ett viktigt forum för trädgårdsfrågor. Efter flytten till Stockholmsmässan i Älvsjö har trädgårdsmässan blivit ännu större. År 2003 lockade den 60 000 besökare.

Inom Koloniträdgårdsförbundet har vi hela tiden sett mässan som en möjlighet att väcka ytterligare intresse för koloniträdgårdar. Av samma skäl var vi angelägna att stödja idén om att anlägga koloniträdgårdar på Skansen, när denna möjlighet plötsligt fanns inom räckhåll.

1995 års förbundskongress hölls i Malmö med anledning av att det då var 100 år sedan det som anses vara Sveriges första koloniområde anlades där. (Ännu äldre är brukskolonin Amerika i Jonsered utanför Göteborg, men den har aldrig räknats in i koloniträdgårdsrörelsens historia.) 100-årsjubileet firades med svenska och internationella gäster, bland annat med invigning av ett nytt odlingslottsområde som ingick i det stora bostadsbolagets självförvaltningsprojekt bland hyresgästerna.

Under ledning av den nye förbundsordföranden Alf-Gunnar Svahn gick styrelsen för Koloniträdgårdsförbundet målmedvetet in för att på bästa sätt anpassa förbundets verksamhet till de minskade ekonomiska resurserna. När Svahn vid 1999 års kongress i Västerås efterträddes av Björn Fransson, kolonist i Tantolunden och i likhet med Svahn erfaren fackföreningsman, kunde förbundet ta ny sats med nya stadgar, en något förändrad organisation och en ekonomi i balans.

Meningsfullt föreningsliv gör folkrörelsen levande

Med avsikt att främja koloniträdgårdsrörelsens vidare utveckling har kolonisternas organisation under de senaste decennierna varit engagerad i många olika verksamheter utanför

Det gemensamma förvaltningsansvaret för koloniområdet är en god grund för den sociala gemenskapen bland kolonisterna. Foto Ingrid Nordwall.

medlemsföreningarnas omedelbara intressesfär. Men den främsta och mest omfattande uppgiften för Koloniträdgårdsförbundet har hela tiden varit att direkt stödja verksamheten i de nu närmare trehundra medlemsföreningarna. Det är naturligtvis främst på den nivån som koloniträdgårdsrörelsen förs vidare, av flera tusen aktiva föreningsfunktionärer och alla andra aktiva kolonister.

Med innehavet av en koloniträdgård följer också medlemskap i föreningen som har ansvar för koloniområdet. Kolonisterna har därför en fastare knytning till föreningslivet än medlemmarna i de flesta andra ideella föreningar. Det gemensamma förvaltningsansvaret ger förutsättningar för olika föreningsaktiviteter och en god mänsklig gemenskap bland medlemmarna. De är alla ansvariga för att årsmötet väljer en kompetent styrelse och ger den resurser att sköta sitt uppdrag.

Att leda en lokal koloniförening är ett förtroendeuppdrag som ställer större krav på kunskap och kompetens än vad många kanske föreställer sig. Förutom den sociala begåvning och elementära föreningskunskap som krävs av en föreningsfunktionär måste det, åtminstone hos någon i styrelsen, finnas förmåga att hantera föreningens ekonomi och alla de tekniska och praktiska frågor som hänger samman med förvaltningen av föreningens koloniområde. Det är förstås bra om styrelsen äger viss kompetens i miljövård och trädgårdsodling. Dessutom krävs egentligen ganska ingående kännedom om bland annat arrendelagstiftningen och om olika samhällsfunktioner. Och det skadar inte att ha goda kontakter med både kommunledningen och de lokala massmedierna.

Många föreningsordförande har en underbar förmåga att få allt att fungera i koloniföreningen. Men man kan inte räkna med att det alltid är de allra bäst lämpade medlemmarna som är beredda att avsätta all den tid som går åt för ett förtro-

Det blir allt vanligare att kvinnor inte bara sköter trädgårdarna utan också tar ansvar för koloniföreningen. Foto Ingrid Nordwall.

endeuppdrag. Desto viktigare är det därför att medlemmarna stödjer den styrelse de själva har valt, att de har överseende med mindre misstag och att de använder de möjligheter som föreningsdemokratin ger för att rätta till eventuella svårare brister. På förbunds nivå känner vi det som ett stort ansvar att stödja medlemsföreningarna i alla frågor som de kan behöva hjälp med. Följdriktigt är också utbildning av föreningsfunktionärer en förbundsverksamhet med hög prioritet.

Utöver att förvalta själva koloniområdet kan en koloniträdgårdsförening bedriva en ganska omfattande föreningsverksamhet. I en del av de äldre koloniträdgårdsföreningarna är föreningslivet ganska traditionsbundet. En tydlig tendens är emellertid att kvinnorna i allt fler föreningar inte längre har sina givna roller i särskilda kvinnoklubbar inom föreningen utan medverkar i koloniområdets förvaltning på samma villkor som männen. En annan förändring är att många föreningar nu arbetar målmedvetet för att förbättra miljöförhållandena på koloniområdet och öka medlemmarnas kunskaper i odlingsfrågor. Koloniträdgårdsförbundet och dess regioner stödjer denna utveckling, bland annat genom att arrangera trädgårdsutbildning och bevilja bidrag till odlingsinriktade aktiviteter i föreningarna.

Trädgårdsintresset, som alla kolonister har gemensamt, är en god grund för att minska främlingskapet mellan olika folkgrupper som kan finnas representerade på ett koloniområde. Jämfört med tidigare finns det nu också i föreningarna fler föreningsfunktionärer med utländsk bakgrund, även om de förvisso kunde vara fler i många av de områden som har en stor andel invandrare bland medlemmarna.

Stadens odlare kan bli fler

Kolonisterna i sina små stugor med prunkande trädgårdar blir ibland betraktade med ett visst överseende för att de förnöjsamt fortsätter sin jordnära verksamhet när det finns så mycket häftigare prylar och viktigare värv att hävda sig med. Men mitt intryck är att det under de senaste årtiondena har blivit allt fler som förstår att sätta värde på koloniträdgårdarna, inte bara koloniodlarna själva utan också andra som har upptäckt att koloniområdena är trevliga att promenera i. Ingen parkförvaltning har resurser att som kolonisterna skapa blomsterprakt och biologisk mångfald på stadens mark.

Kolonisten kan känna glädjen av att ha skapat något själv, en egen trädgård som ger stort utbyte i form av sköna blommor, miljövänligt odlade rotfrukter och grönsaker, frukt och bär. Och kanske ännu viktigare: han – eller möjligtvis ännu oftare hon – har någonstans att vara och någonting att göra utomhus, i nära gemenskap med likasinnade. Kolonilivet ger frisk luft, lagom motion, ett levande intresse och ett socialt sammanhang och det är tillgängligt för vem som helst.

Intresset för trädgårdsodling i allmänhet har dessutom ökat markant under de senaste åren. Tydliga tecken på det är bland annat den ökade utgivningen av trädgårdslitteratur och olika trädgårdsutställningars stora popularitet. Statistiska uppgifter visar att trädgårdsodling näst efter promenader är den vanligaste fritidssysselsättningen utomhus i vårt land. De trädgårdsintresserade finns överallt, inte minst i storstadsområdena som ju fortsätter att öka i folkmängd. Men alla kan inte – eller vill inte – investera miljonbelopp i ett småhus för att få tillgång till en trädgård i storstaden.

Följdriktigt råder det stor efterfrågan på koloniträdgårdar,

Att odla själv är bra
för både välbefinnandet
och miljön. Foto
Ingrid Nordwall.

särskilt i de koloniområden som är relativt centralt belägna. Tillgången är starkt begränsad men kunde tveklöst öka om kommunerna hade större ambitioner att tillgodose medborgarnas önskemål! Konkurrensen om välbelägen mark behöver inte hindra detta, det visar Stockholms stad genom att nu anlägga ett nytt koloniområde med små stugor på Årstafältet, bara ett par kilometer utanför cityområdet.

Koloniträdgårdar behövs i det ekologiskt hållbara samhället

Ekologiska samband är lättare att förstå och tillämpa om man ser naturens kretslopp i sin egen trädgård. Till exempel blir avfallssortering och kompostering meningsfullt på ett självklart sätt för den som odlar själv. I skolan och i det lokala Agenda 21-arbetet kan trädgårdsodlingen bidra till att levandegöra miljöfrågorna och kretsloppstänkandet. Hemträdgårdar och koloniträdgårdsområden har positiv inverkan på luftkvaliteten och lokalklimatet och har stor betydelse för trivsels i våra städer och tätorter.

Trädgårdarna bidrar även i mycket hög grad till den biologiska mångfalden i den bebyggda miljön. Detta uppmärksammas bland annat i det nationella programmet för att bevara den biologiska mångfalden bland kulturväxterna. Fritidsodlingens organisationer medverkar, liksom för övrigt friluftsmuseerna, i bevarandearbetet.

En betydande andel av grönsakerna, bären, frukten och potatisen som konsumeras kommer från koloni- och hemträdgårdar. Det egenhändigt odlade går den kortaste vägen från jord till bord och sparar energi och råvaror som annars skulle ha gått åt till förpackningar och transporter.

Trädgårdsodling som fritidssysselsättning stämmer således klockrent med det övergripande målet att nå en ekologiskt hållbar samhällsutveckling. Att tillgodose behovet av lokal odling ingår också mycket riktigt i de av statsmakterna fastlagda miljö kvalitetsmålen. Lokal odling i den bebyggda miljön är i huvudsak liktydigt med hemträdgårdar och koloniträdgårdsområden. I städerna och tätorterna är andelen bostäder i flerbostadshus, utan egna trädgårdar, mycket stor. Om behovet av lokal odling ska kunna tillgodoses måste det därför finnas tillgång till odlingslotter och koloniträdgårdar för alla som vill ha trädgårdsodling som fritidssysselsättning.

Koloniträdgårdar främjar folkhälsan

Att parkernas och trädgårdarnas trivselvärden också har betydelse för folkhälsan är en aspekt som har uppmärksammats på senare tid. Bland annat har det kunnat påvisas att blotta åsynen av en trädgårdsmiljö har goda effekter på rehabilitering. Hur mycket större betydelse måste det då inte ha att människor har tillgång till sådana miljöer i sitt vardagsliv! Södra Tantolunden och de andra koloniområdena på Södermalm i Stockholm är goda exempel på hur uppskattade sådana områden kan vara att promenera, jogga, eller bara vistas en stund i. Som stimulerande inslag i närmiljön har välbelägna och tillgängliga koloniområden ett allmänt rekreationsvärde även för dem som inte odlar själva.

Att sköta en trädgård kräver återkommande arbetsinsatser under hela odlingssäsongen. Det betyder vardagsmotion under en stor del av året för alla som har en trädgård. Räknar man alla koloni- och hemträdgårdar rör det sig om mer än två

Ingen parkförvaltning har resurser att skapa blomsterprakt på stadens mark Foto Ingrid Nordwall.

Ett äpple om dagen – och kanske också något mer. Produkter från den egna täppan är ett viktigt kosttillskott. Foto Birgit Brånvall.

miljoner hushåll i vårt land. Genom att en så stor andel av befolkningen odlar på sin fritid får det sammantaget stor effekt på folkhälsan.

Det är väl känt att många äldre människor mår bra av att odla sin trädgård. Bland dem som har kommit till vårt land från andra delar av världen finns också många som sätter stort värde på odlingsmöjligheter. Det gemensamma intresset och ansvaret inom koloniföreningen är en god grund för mänsklig gemenskap, oavsett ålder, kön och kulturell bakgrund och har därmed också betydelse för folkhälsan.

Den som har en trädgård kan berika sitt kosthåll med egenhändigt odlade grönsaker, rotfrukter, kryddörter, frukt och bär. Det finns anledning att minnas hur viktig husbehovsodlingen var för vår livsmedelsförsörjning under krigsåren och att notera hur mycket medborgarnas egna trädgårdar och odlingslotter än i dag betyder för livsmedelsförsörjningen i Baltikum och Östeuropa. I vår tid kan nästan alla i vårt land köpa trädgårdsprodukter i närmaste butik, men ganska stora andelar av konsumtionen består ändå av produkter från fritidsodlingen. Säkert är det så att de flesta som odlar själva inspireras att konsumera betydligt mer än andra av dessa nyttiga livsmedel.

Rena rama friskvården är det således att odla sin trädgård! Genom att se till att det finns odlingslotter och koloniträdgårdar för alla som vill ha möjlighet att odla skulle kommunerna kunna göra en viktig insats i folkhälsoarbetet. Det är därför som Nationella folkhälsokommittén i sitt slutbetänkande om de nationella målen för folkhälsan (SOU 2000:91) har formulerat en utmaning till kommunerna om att öka möjligheten att odla själv.

En hundraårig idé med bärkraft i vår tid

Finns det någon annan fritidsaktivitet än trädgårdsodlingen som har så många utövare och lika samhällsnyttiga effekter i så många avseenden? Här har jag försökt att kortfattat beskriva dess trivselvärden i stadsmiljön och andra folkhälsoaspekter, betydelsen för den biologiska mångfalden och för en ekologiskt hållbar samhällsutveckling. Nämnas bör också att fritidsodlarna för vidare en kunskap och en tradition som

i årtusenden har räknats till de mänskliga kulturyttringarna. Värdet av detta blir inte mindre i en tid när den yrkesmässiga odlingen blir alltmer specialiserad och kommunernas parkförvaltningar har svårt att få resurser till annat än extensiv skötsel.

Allmänhetens stora intresse för trädgårdsodling kan tas tillvara betydligt bättre än för närvarande, i samhällsplaneringen, i skolan, i friskvårdsarbetet, i vård och rehabilitering, inom äldreomsorgen, i arbetet med att integrera invandrare i det svenska samhället etc. Samhällsekonomiskt måste det vara en mycket god investering att anlägga ett område med ko-

Nya odlare i ett av Stockholms äldsta koloniråden, Söderbrunn på Djurgården.

Foto Birgit Brånvall.

loniträdgårdar eller odlingslotter i eller nära ett bostadsområde. Det bör göras både i den etablerade stadsbygden och i samband med att nya bostadsområden byggs, om det fastlagda miljö kvalitetsmålet att tillgodose behovet av lokal odling ska kunna uppnås.

Det kan också vara önskvärt att kommunerna, inte minst i storstadsområdena, försöker tillgodose efterfrågan på fritidsbostäder på någorlunda nära håll, istället för att hänvisa denna efterfrågan till avlägsna landsdelar. Där kan fritidshusen inte fylla samma funktion som i stadsnära lägen. Stora avstånd genererar dessutom långa bilresor och har därför ekologiskt tvivelaktiga konsekvenser.

Främst i Stockholmsregionen omvandlas fritidsbebyggelse i rask takt till permanentbostäder. Koloniträdgårdsförbundet har påpekat att bortfallet av fritidshus bör kompenseras genom att man anlägger nya koloniträdgårdsområden av traditionell typ och fritidsbyar av det slag som Stockholms stad tidigare har byggt på sina lantegendomar i kranskommunerna. Detta bör kunna ske utan oacceptabla konflikter med naturvård och friluftsliv och utan att behovet av mark för bostadsbebyggelse lägger hinder i vägen.

Har koloniträdgårdsrörelsens hundraåriga idéer någon bärkraft nu och i framtiden? Kan koloniträdgårdsrörelsen fortsätta att vara en viktig del i samhällsutvecklingen? Ja, säkert är det så. Koloniträdgården kan bidra till en god livskvalitet och är en stor tillgång i stadsmiljön. Och bland dem som söker sig till gemenskapen på koloniområdet är det ganska många som är relativt unga. Stadens odlare har framtiden för sig.